

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ НА ІНТЕГРАЦІЙНІЙ ОСНОВІ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

CULTUROLOGICAL CONTEXT FOR THE ANALYSIS OF THE LITERARY WORK ON THE INTEGRATION BASIS FOR TRAINING OF THE FUTURE TEACHERS OF UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE

У статті проаналізовано особливості застосування інтеграційного принципу викладання у процесі літературознавчої підготовки майбутніх учителів української мови та літератури. Авторка зумовила важливість включення до варіативної компоненти навчального плану бакалаврів спеціальності «Українська мова і література» ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка С. Дем'янчука» теоретико-літературного курсу «Теорія і практика аналізу художнього твору». У дослідженні визначено теоретико-методичні засади культурологічного контексту аналізу художнього твору на інтеграційній основі під час вивчення означеної дисципліни студентами II курсу спеціальності «Українська мова і література». Дослідниця обґрунтувала педагогічні умови та репрезентувала апробовану методику вивчення художнього твору на засадах інтеграції під час опрацювання теми «Микола Гусовський «Пісня про зубра» через культурологічний контекст. Методичним забезпеченням слугували мультимедійна презентація лекції «Аналіз художнього твору на засадах інтеграції. М. Гусовський «Пісня про зубра», авторська передмова «Силует на тлі Високого Ренесансу» до перевидання книги М. Гусовського українською мовою в перекладі з латинської А. Содомори. Науковиця визначила компоненти і критерії інтеграційно-літературознавчої компетентності та проаналізувала за показниками рівень її сформованості в студентів, які навчалися за експериментальною методикою аналізу художнього твору через культурологічний контекст. Виконані завдання – самостійне створення GOOGLE-form студентами як результат опрацювання мультимедійної лекції та передмови (паратексту) – засвідчують ефективність запропонованої моделі контекстного аналізу художнього твору. Доведено, що інтеграція в навчальний процес ІКТ, стратегії критичного мислення, поєднання різних форм та методів навчання позитивно впливають на формування професійних компетентностей, програмних результатів навчання, на розвиток особистісного потенціалу, когнітивної сфери, ціннісних орієнтирів. Це дає підстави для апробації авторської методики культурологічного аналізу художнього твору на інтеграційній основі в закладах вищої освіти, які готують бакалаврів за спеціальністю «Українська мова та література».

Ключові слова: майбутні вчителі української мови та літератури, інтеграційний принцип, культурологічний контекст, аналіз

художнього твору, інтеграційно-літературознавча компетентність.

The article analyzes the peculiarities of usage of the integration principle of teaching in the process of literary criticism training of future teachers of Ukrainian language and literature. The author stipulated importance of inclusion in to the variant component of the curriculum for bachelors of the specialty Ukrainian language and literature of the Private Education Establishment "Academician S. Demianchuk International University of Economics and Humanities" Theoretical and Literary Course "Theory and Practice of the Literary Work Analysis". The study determines theoretical and methodical principles of the cultural context of the literary work analysis on the integrational basis in the process of studying the determined discipline by the students of the 2nd year of education of the specialty "Ukrainian language and literature". The researcher substantiated the pedagogical conditions and represented the tested methods of studying the literary work on the basis of integration during development of the theme "Mykola Husovskiy "Song of Bison" through the cultural context. The methodical support was provision served a multimedia presentation of the lecture "Analysis of the Literary Work on the basis of integration, Mykola Husovskiy "Song of Bison, the author's preface "The Silhouette on the Background of Great Renaissance" to republication of M. Husovskiy book in Ukrainian in translation from Latin of A. Sodomora. The scientist determined the components and criteria of the students' integration-literary criticism competence and analyzed its level in accordance with their indicators. The students were studying under the experimental method of analysis of the literary work through the cultural context. The following tasks were done: independent formation of the GOOGLE-form by students as a result of developing multimedia lecture and preface (paratext), – testify the effectiveness of the proposed model of the contextual analysis of the literary work. It was proved that integration in to the ICT educational process, critical thinking strategies, combination of various forms and methods of learning has positive effect on formation of professional competencies, program learning results, development of personal potential, cognitive sphere, value guidelines. It gives grounds for approbation of the author's methods of the cultural analysis of the literary work on the integration basis in higher education institutions which train bachelors of the specialty "Ukrainian language and literature".

Key words: future teachers of Ukrainian language and literature, integration principle, cultural context, analysis of the literary work, integration-literary criticism competence.

УДК 378.147: 82.000.141
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/36.40>

Овдійчук Л.М.,
канд. пед. наук, доцент,
докторант кафедри української
і зарубіжної літератури
та методик викладання
Університету Григорія Сковороди
в Переяславі

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасна професійна освіта перебуває в умовах постійних змін, оскільки цивілізаційні стрибки спонукають усіх учасників навчального процесу у

ЗВО до освоєння новітніх засобів, методів, форм і технологій навчання. Забезпечення якісної освіти педагогів, майбутніх учителів української мови та літератури, на переконання багатьох

сучасних дослідників професійної освіти, можливе завдяки застосуванню інтеграційного принципу викладання.

У контексті літературознавчої освіти майбутніх учителів української мови та літератури інтеграція змісту дисциплін літературознавчого циклу з «Історією та культурою України», «Філософією», основами культурології, мистецтвознавства є ефективною за умови інтеграції в традиційний навчальний процес інноваційних засобів, методів, технологій навчання. Це стосується і теоретико-літературних курсів («Вступ до літературознавства», «Теорія літератури»), які вивчають бакалаври та маїстри спеціальності 014 Середня освіта «Українська мова і література».

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Інтеграційний принцип викладання навчальних дисциплін у фаховій підготовці майбутніх учителів української мови та літератури на літературознавчій основі частково розкрили Л. Базиль, О. Лілік, Н. Романишина [1; 8; 15]. О. Кучерук, С. Караман, О. Караман, Н. Віннікова [7] акцентували на проблемі упровадження сучасних технологій у закладах вищої освіти, які готують бакалаврів спеціальності «Українська мова та література», в освітній простір майбутніх учителів української мови та літератури. Специфіку застосування культурологічного контексту дослідив В. Гладишев, зосереджуючи увагу на літературному творі як явищі художньої культури [2; 3]. Культура трактується науковцями різнобічно. У «Літературознавчій енциклопедії» подано таку дефініцію: «Культура (лат. cultura: догляд, освіта, розвиток) – сукупність духовних та матеріальних цінностей, створених людством упродовж його історії. <...> К. відображає культурно-історичну дійсність із багатством її семантики, дискурсів, форм, відтінків тощо. У художніх творах, окрім естетичних характеристик, змальовані притаманні людській спільноті менталітет, традиції, звичаї, форми спілкування, реалії національного життя та загальнолюдські цінності» [9, с. 536]. Наука, яка «вивчає внутрішні закономірності та структури культури в її конкретно-історичних та регіонально-локальних проявах; конкретні цінності, певні результати культурної діяльності у динаміці, форми зв'язку та механізми трансляції культурного досвіду культуру» [15, с. 317], отримала назву «культурологія». Тому культурологічний контекст є необхідним під час аналізу художнього твору для з'ясування «духу епохи», який акумулює такі важливі складники, як мова, звичаї, ідеї, ідеологія, художній процес, релігійні вірування, соціальний організм, система цінностей та оцінок.

Оскільки художній твір є предметом вивчення теоретико– та історико-літературних дисциплін, що є основою професійної підготовки студентів спеціальності «Українська мова та література»,

важливим є адекватний підбір інструментарію для з'ясування його художньо-естетичної цінності.

Культурологічний контекст як провідний засіб виявлення естетичної своєрідності художньої літератури [3] репрезентовано в дослідженнях, які стосуються методики викладання літератури в закладах середньої освіти (В. Гладишев [2; 3], В. Доманський [6], Т. Яценко [17]). У закладах вищої освіти практикується культурологічний контекст аналізу художніх творів у межах вивчення теоретико-літературних дисциплін («Вступ до літературознавства», «Теорія літератури», «Теорія і практика аналізу художнього твору») [11]. Однак проблема вивчення художнього твору на інтеграційній основі через культурологічний контекст у фаховій підготовці майбутніх вчителів української мови і літератури не була предметом дослідження.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В освітній професійній програмі бакалаврів серед інших зазначено такі програмні результати навчання студента: «пояснює особливості розвитку української мови та літератури, історичного розвитку України, специфіку перебігу літературного процесу в Україні в культурному контексті, зміст естетичних теорій, методів, напрямів, течій, стилів, жанрів; твори української класики й сучасності у взаємозв'язках зі світовою літературою й культурою; порівнює мовні й літературні факти, явища, визначає їхні подібності й відмінності» [14]. Забезпечити реалізацію таких завдань та досягти відповідних результатів – формування інтеграційно-літературознавчої компетентності, – можна завдяки використанню культурологічного контексту в процесі інтеграційного аналізу художнього твору.

Мета статті – визначити теоретико-методичні засади культурологічного контексту аналізу художнього твору на інтеграційній основі в підготовці майбутніх учителів української мови та літератури і репрезентувати авторську методику, апробовану під час викладання дисципліни «Теорія і практика аналізу художнього тексту» для студентів II курсу спеціальності «Українська мова і література» у ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука» та розкрити особливості формування в них інтеграційно-літературознавчої компетентності.

Виклад основного матеріалу. До формування навчальних планів бакалаврів, що опановують фах учителя української мови та літератури, у ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука» було залучено колектив авторів: науковців, стейкхолдерів, учителів-практиків. Члени колективу здійснили всебічний аналіз попередніх навчальних планів, зрізів знань на іспитах (семестрових та державних) і виявили, що студенти недостатньо володіють інструментарієм аналізу художнього

твору. Оскільки фахову підготовку з теоретико-літературних курсів забезпечують дві дисципліни «Вступ до літературознавства» (I курс) та «Теорія літератури» (III курс), члени авторського колективу вирішили включити до варіативної компоненти ще один курс – «Теорія і практика аналізу художнього твору» (II курс, 2 семестр). [10] У програмних результатах навчання передбачено, що студент «застосовує різні види аналізу художнього твору, визначає його жанрово-стильову своєрідність, місце в літературному процесі, традиції й новаторство, зв'язок твору із фольклором, міфологією, релігією, філософією, значення для національної та світової культури». У межах цієї дисципліни передбачено аналіз твору у різних контекстах: історичний, лінгвістичний, культурологічний, літературний, літературознавчий, мистецький. Автор статті апробувала власну методикку контекстного вивчення літературного твору на основі інтеграції під час викладання означеного курсу «Теорія і практика аналізу художнього твору» у ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука» протягом 2020–2021 н.р. У цій статті йдеться про культурологічний контекст аналізу літературного твору на інтеграційній основі. Предметом вивчення є поема М. Гусовського «Пісня про зубра» [5] та авторська передмова «Силует на тлі високого Ренесансу» [12] до перевидання цієї книги в перекладі українською мовою. На початку експериментального навчання було визначено такі методологічні підходи: інтеграційний, студентоцентрований, компетентнісний. На рис. 1 зображено культурологічний

аналіз художнього твору на інтеграційній основі у фаховій підготовці майбутніх учителів української мови та літератури.

Окрім загальнодидактичних принципів (науковість, системність, наочність), враховувалися й специфічні: інтеграція змісту культурологічних складників у процесі аналізу твору та інтеграція видів, методів, засобів навчання й виховання, врахування і дотримання яких забезпечувало необхідні педагогічні умови для експериментального вивчення означеної теми. Для ознайомлення з теоретичним матеріалом було створено авторську мультимедійну лекцію з теми «Аналіз художнього твору на засадах інтеграції: культурологічний контекст» [13] зі змістовим наповненням, візуалізацією, гіперпосиланнями і чітко зумовленими завданнями для студентів. У ММЛ розкрито період історії, коли жив і творив автор: це епоха Високого Ренесансу і її характерні особливості: гуманістична спрямованість, мода на латинську мову, відродження й наслідування кращих взірців античного мистецтва, культури, сплеск мистецького й літературного життя; винаходи, які змінили світогляд поколінь, культивування світської освіти, традиції меценатства, покровительства талановитим людям незначного походження й одночасно це час експансії Османської імперії та Кримського ханства на Західну Європу та пов'язані з цим історичні події, відображені Гусовським у творах. Опрацьовуючи мультимедійну лекцію, другокурсники ознайомлюються з перевиданням книги, ілюстративними матеріалами: гравюрами на металі, дереворитами, ілюстраціями тієї епохи, які є надбанням Відділу рідкісної книги, Палацу мистецтв

Рис. 1. Культурологічний аналіз художнього твору на інтеграційній основі

Антоновичів Львівської наукової бібліотеки імені Василя Стефаника НАН України та Музею мистецтва давньої книги Львівської галереї мистецтв [5]. Студенти виконують різні завдання: репродуктивні, проблемні, дослідницькі, творчі. На останньому слайді розміщено завдання на практичне заняття 1) перейдіть за посиланням і прочитайте передмову Л. Овдійчук (Силует на тлі Високого Ренесансу. Передмова. Гусовський М. Пісня про зубра. Рівне : Волинські обереги, 2007. С. 7–12; 2) за презентацією та передмовою створіть GOOGLE-form: запитання, завдання мають бути різного характеру. Адресат – одногрупники, які опрацювали цей матеріал, мета – виявити їхні знання, перевірити уважність, вміння критично мислити. *Примітка:* Скористайтеся зразками GOOGLE-form, які ви виконували з цього предмета. В аудиторії відбудеться взаємобмін завданнями на GOOGLE-form.

Виконані завдання засвідчили, що студенти здебільшого добре засвоїли інформацію про М. Гусовського, його біографію (зовнішню та внутрішню), про поему, усвідомили значення культурологічного контексту та його роль у розкритті художньо-естетичної цінності твору, зрозуміли вагомість інтеграції змісту культурологічних складників аналізу літературного тексту. Окрім того, у другокурсників формувалася ІК-компетентність: робота з мультимедіа, створення GOOGLE-form. В аудиторії студенти обмінювалися лінками і виконували завдання, запропоновані одногрупниками. Згодом відбувалося обговорення, визначалися найвдаліші запитання, найбільш креативні завдання, найефективніші стратегії критичного мислення. Таким чином майбутні вчителі української мови та літератури вчилися оцінювати роботу одногрупників та робити самооцінювання.

Можна констатувати, що у студентів формувалася інтеграційно-літературознавча компетентність. Мотиваційно-ціннісний критерій засвідчує, що майбутні бакалаври спеціальності «Українська мова і література» виявили пізнавальний інтерес до теоретико-літературного курсу «Теорія і практика аналізу художнього твору», зокрема змістового модуля «Контекстне вивчення літературного твору», в межах якого розкрито особливості культурологічного контексту, важливість його для сприйняття, аналізу й інтерпретації твору. Посилилася також мотивація майбутнього вчителя до самоосвіти, самовдосконалення, саморозвитку в процесі інтеграційного вивчення літературного тексту. За когнітивно-рефлексивним критерієм констатуємо, що студенти виявили інтеграційні знання, які засвоїли на лекціях, і застосували їх у процесі самостійного опрацювання паратексту (авторської передмови до поеми М. Гусовського «Пісні про зубра»). Значно поглибилися рефлексія і саморефлексія.

Креативно-діяльнісний критерій показав, що у студентів сформовано низку інтеграційних умінь,

навичок та досвід контекстного вивчення художнього твору, зокрема, розпізнавання історичного, літературознавчого, біографічного, культурологічного контекстів, їх аналіз, критичне читання, критичне та креативне мислення, ІК-компетентність.

Висновки. На основі цих даних робимо висновок, що в підготовці майбутніх учителів української мови і літератури вивчення художнього тексту на інтеграційній основі через різні контексти є ефективним, оскільки позитивно впливає на формування професійних компетентностей, програмних результатів навчання, розвиток особистісного потенціалу, когнітивної сфери, ціннісних орієнтирів. Це дає підстави для апробації авторської методики культурологічного аналізу художнього твору на інтеграційній основі в закладах вищої освіти, які готують бакалаврів за спеціальністю «Українська мова та література».

Перспективи наукових пошуків полягають у розробці теоретичних та методичних аспектів аналізу художнього твору через мистецький контекст у процесі підготовки майбутніх учителів української мови та літератури.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базиль Л.О. Формування літературознавчої компетентності майбутніх словесників шляхом інтеграції історико-літературних курсів *Current problems of human society development Materials digest of the VII-th International Scientific and Practical Conference (Odessa, London, July 21 – 28, 2011): International Academy of Sciences and Higher Education London, Great Britain, p. 15–18. URL: <http://gisap.eu/ru/node/717>*
2. Гладишев В.В. Культурологічний контекст у процесі вивчення художніх творів світової літератури в загальноосвітній школі. *Стан та перспективи розвитку культурологічної науки в Україні*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції: Збірник тез доповідей (I частина). Миколаїв : ВП «МФ КНУКІМ», 2015. С. 31–33.
3. Гладишев В.В. Теорія і практика контекстного вивчення художніх творів у шкільному курсі зарубіжної літератури : монографія. Миколаїв : Вид-во «Іліон», 2006. 372 с.
4. Гоголь Н. Реалізація культурологічного підходу у сучасних підручниках української літератури. *Проблеми сучасного підручника*. 2019. Випуск 22. С. 38–45. URL: doi.org/10.32405/2411-1309-2019-22-38-45. (дата звернення 17.06.2021)
5. Гусовський М. Пісня про зубра. Рівне : Волинські обереги, 2007. 126 с.
6. Доманский В.А. Литература и культура : Культурологический подход к изучению словесности в школе. Москва : ФЛИНТА, 2015. 368 с.
7. Kucheruk O.A., Karaman S.A., Karaman O.V., & Vinnikova N.M. Using ict tools for forming professional competences of future teachers of the ukrainian language and literature. *Information Technologies and Learning Tools*. 2019. 71(3), 196–214. <https://doi.org/10.33407/itlt.v71i3.2814> (дата звернення 17.06.2021)

8. Лілік О.О. Особливості професійної підготовки майбутніх учителів української літератури в умовах міжпредметної інтеграції. *Педагогічні науки*. Випуск LXXVIII. 2017. Том 2. С. 150–154.

9. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т. 1. Авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 608 с.

10. Навчальний план підготовки здобувачів вищої освіти (2018) Галузь знань: Освіта/Педагогіка Спеціальність 014 Середня освіта (Українська мова та література). Освітній рівень: Бакалавр. ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'ячука». URL: <https://www.megu.edu.ua/uk/istoriko-filologichnij/kafedra-ukrainskoi-movi-ta-literaturi/> (дата звернення 17.06.2021)

11. Навчально-методичний комплекс навчальної дисципліни «Контекстне вивчення художніх творів». Для спеціальності: 014.02 Середня освіта (Російська мова та література. Миколаїв. 2017. URL: <http://philology.mdu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/NMKKontekstneVivchennya.pdf> (дата звернення 17.06.2021)

12. Овдійчук Л. Силует на тлі Високого Ренесансу. Передмова. Гусовський М. Пісня

про зубра. Рівне: Волинські обереги, 2007. С. 7–12. URL: https://drive.google.com/file/d/1tjW-JM72_BPZWizHc01bHJPCVqGR38pL/view?usp=sharing (дата звернення 17.06.2021)

13. Овдійчук Л. Аналіз художнього твору на засадах інтеграції: культурологічний контекст. М. Гусовський Пісня про зубра. Мультимедійна презентація URL: <https://drive.google.com/file/d/1LY-Ulex2VYnmVdiwEU1mAZPTAh2JgXgR/view?usp=sharing> (дата звернення 17.06.2021)

14. Освітня професійна програма 014 Середня освіта (Українська мова та література). 2018. URL: <http://www.megu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/04/OPP-2016-2018-uml.pdf> (дата звернення 17.06.2021)

15. Романишина Н.В. Українська художня мала проза: теоретико-методичні аспекти вивчення : монографія. Рівне : ТзОВ «Принт Хауз», 2013. 576 с.

16. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис, 2002. 751 с.

17. Яценко Т.О. Культурологічний підхід у системі сучасної шкільної літературної освіти: аспекти реалізації. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи. Міждисциплінарні перспективи*. Банська Бистриця – Баку – Ужгород – Херсон – Кривий Ріг : Посвіт, 2019. 372 с.